

Een kersttoespraak voor iedereen?

De jaarlijkse kersttoespraak van de Koningin is meestal niet iets waar ik bij stil sta. Ik zit op Eerste Kerstdag niet voor de televisie als ons staatshoofd haar kerstboodschap voorleest. Dit jaar echter hoorde ik kort na de uitzending dat de Koningin zich kritisch had getoond ten aanzien van 'virtuele contacten'. Dit inmiddels breed uitgemeten 'nieuwsfeit' trok mijn aandacht en ik zocht (jawel, op internet) de tekst van de toespraak van de Koningin op. Al lezend begon ik me steeds meer te storen aan wat 'ons' staatshoofd even daarvoor aan 'ons', onderdanen, had gemeld. Jazeker, de Koningin zei ware dingen over het belang van solidariteit, oog hebben voor elkaar en verbondenheid met de wereld om ons heen. Zaken die traditioneel verbonden zijn met de 'kerstgedachte'. Maar op drie punten sprak de Koningin woorden uit die me niet alleen teleurstelden, maar ook verbaasden en na enige tijd zelfs een gevoel van boosheid opwekten.

Mijn eerste ongenoegen zat al aan het begin van de toespraak. Ik leefde namelijk in de veronderstelling dat de Koningin het staatshoofd van ons allemaal is. Maar in haar kersttoespraak richt de majesteit zich eigenlijk al vanaf het begin uitsluitend tot het christelijke smaldeel van de bevolking. Gezien de protestantse signatuur van ons koningshuis behoeft het wellicht geen verbazing dat de Koningin het kerstfeest omschrijft als "het verhaal van het Christuskind", maar lang niet iedereen zal zich daarin herkennen. Dan doel ik inderdaad op de één miljoen moslims in ons land, die kerst vanuit hun traditie heel anders beleven, maar ook op al die mensen voor wie Kerst in de eerste plaats het (van oorsprong Germaanse) 'feest van het licht' is. Juist in een toespraak waarin 'saamhorigheid' een central begrip is, had de Koningin ook al die mensen die Kerst op een niet-christelijke manier beleven (atheïsten, moslims, boeddhisten enzovoort) kunnen (en moeten) betrekken in een verbindende kerstgedachte. Bijvoorbeeld door saamhorigheid te benaderen vanuit Kerst als feest waarbij het samenzijn met familie en vrienden centraal staat. Door deze gemiste kans heeft de Koningin naar mijn mening de verbindende rol die zij als staatshoofd behoort te vervullen verzwakt.

Mijn tweede bezwaar tegen de kersttoespraak van de Koningin betreft de karikatuur die zij maakt van de individualisering van de samenleving. Terecht wijst de Koningin erop dat we bij tegenslag "niet alles alleen [kunnen] verwachten van overheid en maatschappelijke instellingen". We hebben ook elkaar nodig. Dat is waar en het is goed om dat nog eens te benadrukken. Maar waarom zegt de Koningin vervolgens dat "de moderne mens weinig aandacht [lijkt] te hebben voor de naaste" en dat we "vooral met onszelf bezig zijn". De majesteit doet daarmee naar mijn mening ernstig tekort aan al die miljoenen mensen die zich als vrijwilliger belangeloos inzetten voor de wereld om hen heen. En aan al die duizenden mensen die zich beroepshalve met hart en ziel inzetten voor de publieke zaak. De Koningin doet alsof we allemaal op ons eigen eilandje zitten en elkaar aan ons lot overlaten. De werkelijkheid is natuurlijk anders.

De Koningin noemt het een grote uitdaging "hoe individu en gemeenschap weer met elkaar te verbinden". Ja, dat is inderdaad één van de uitdagingen waar politiek en samenleving vandaag de dag voor staan. Maar we komen echt geen stap verder als we vanuit een eenzijdige, communautaire visie op de samenleving een karikatuur maken van de individualisering en we de vruchten van dit emanipatieproces negeren. Hoezeer we de afgelopen tijd misschien ook geconfronteerd zijn met 'uitwassen' van liberalisering en individualisering en hoezeer ik ook vind dat we oog moeten hebben voor de keerzijden van deze ontwikkelingen, het gaat wel om belangrijke verworvenheden, die de verhouding tussen mensen onderling, maar ook die tussen burgers en de staat vergaand hebben veranderd en waardoor mensen vandaag de dag vrij zijn om te zijn wie ze willen zijn. Voor die verworvenheden heeft ons staatshoofd echter geen aandacht. Daarmee vervreemdt ze zich in één klap van miljoenen Nederlanders voor wie dit belangrijke waarden zijn.

Ik vraag me ook serieus af hoe een opmerking als: "Het ideaal van het bevrijde individu heeft zijn eindpunt bereikt" in de toespraak van de Koningin terecht is gekomen. Hoezo 'eindpunt'? Wat is het eindpunt van individualisering? En wie bepaalt dat? Ook bij de toevoeging "We moeten trachten een weg terug te vinden naar wat samenbindt" bekruipt me een vervelend gevoel. Waar leidt die 'weg terug' naartoe? Naar de bekrompen naargeestigheid van de jaren vijftig, toen mensen nog niet vrij werden gelaten om zèlf na te denken? Naar de tijd dat mensen hun leven als het ware kregen opgelegd en zich braaf voegden naar wat er door hun sociale omgeving werd verwacht? Dat is misschien de tijd waarin onze Koningin is opgegroeid, maar dat is ook een tijd die ver achter ons ligt. Ik heb niets tegen retrospectie, wel tegen valse illusies.

Mijn derde punt van kritiek betreft de ongelooflijk eenzijdige manier waarop de Koningin spreekt over communicatie via internet. Ik kan me voorstellen dat ons staatshoofd zich niet dagelijks op de 'digitale snelweg' begeeft, maar de manier waarop ze zich over hierover uitlaat, sluit niet aan bij de dagelijkse ervaring van veel mensen. Internet is niet alleen een afstandelijke 'virtuele' wereld. Internet is ook een ontmoetingsplaats, waar je in contact komt met mensen die je anders misschien nooit ontmoet zou hebben. Mensen met wie je een passie kan delen, mensen met wie je een liefdesrelatie kan krijgen, mensen met wie je zaken kan doen. Ik voel me persoonlijk geraakt als de Koningin deze (relatief nieuwe) manier van contact leggen en communiceren waarschuwend afdoet als 'afstandelijk' en 'virtueel'. Ik deel mijn passie (reizen) online met andere reizigers, ik heb jarenlang een relatie gehad met iemand die ik via internet heb leren kennen en voor mijn politieke activiteiten heb ik veel aan online communicatie. Allemaal erg waardevolle ervaringen die mijn leven rijker maken.

'Online' contacten zijn voor een groot deel wel degelijk 'echte' contacten en in die zin helemaal niet 'virtueel'. Natuurlijk is het contact dat je via internet hebt geen vervanging van de sociale contacten die hebt in wat ik maar even 'de fysieke wereld' noem. Het is een aanvulling daarop en naar mijn mening een heel waardevolle aanvulling. Internet en de communicatie via internet, e-mail, sociale netwerksites en de "snelle korte boodschapjes" via Twitter zijn bovendien al lang zo verweven met ons dagelijks leven, dat de suggestie dat we zouden kunnen terugkeren naar een tijdperk waarin we elkaar fysiek moeten ontmoeten om (een normatief kennelijk als 'beter' te kwalificeren) contact te hebben, iedere aansluiting met de realiteit ontbeert. De Koningin geeft daarmee (misschien onbedoeld) de boodschap af dat zij van een andere generatie is. Een generatie die niet zoveel met nieuwe communicatiemiddelen op heeft. Ook daarmee vervreemdt de Koningin een deel van de bevolking van zich. Al die jonge mensen die met internet zijn opgegroeid zullen zich afvragen wie die wereldvreemde mevrouw toch is, die hen waarschuwt tegen de 'virtuele contacten' die voor hen juist heel gewoon en heel waardevol zijn.

Hoe langer ik erover nadenk, hoe meer ik me erger aan wat de Koningin heeft gezegd. Als niet-gelovige Nederlander die zijn individuele vrijheid als een belangrijke verworvenheid ziet, zich tegelijkertijd inzet voor de publieke zaak en nieuwe media zoals internet ervaart als een waardevolle aanvulling in zijn leven, zou ik me misschien niet door de woorden van de Koningin aangesproken moeten voelen. Maar ik voel me er wél door aangesproken, omdat het gaat over dingen die ik, en met mij vele andere Nederlanders, als waardevol beschouw. Persoonlijk voel ik me meer aangesproken door een 'e-card' met een hartverwarmende kerstwens dan door de kersttoespraak van een koningin die met haar woorden bewijst de aansluiting met de moderne tijd kwijt te zijn. Ik leefde in de veronderstelling dat de toespraak van ons staatshoofd aan alle Nederlanders was gericht. Dat was deze kersttoespraak zeker niet.

Menno van der Land

Politicoloog

Actief lid van D66

Initiatiefnemer www.vrijzinnig-democraten.nl